

samen®

Amsterdamsche Coöperatieve Woningvereniging 'Samenwerking' B.A.

September 2019

Fotoserie Indian summer

Inhoud

04 Redactioneel

06 Bestuurscolumn

Voor wie zijn wij er eigenlijk?

08 Het mysterie van de ontbrekende huisnummers

Waarom woont er niemand op Reijnier Vinkeleskade 6?

14 Estafettecolumn

Wie was Joh. M. Coenen?

18 De Joh. M. Coenenstraat in 1923

Duiding van onze eigen beelddenker.

19 Vraag & aanbod

Wie helpt Marjet aan musici?

20 Bekende Samenwerkers uit het verleden

Dichteres Hanny Michaelis.

30 Uit het kantoor

Mededelingen van de directeur.

- Afscheid van Piet
- Dienstverlening

Redactioneel

Voor wie zijn we er eigenlijk? Met deze vraag neemt bestuursvoorzitter Berend Meijer in dit herfstnummer van SAMEN met pijn in het hart afscheid namens het voltallige demissionaire bestuur. Hij wenst het nieuw aan te treden bestuur veel wijsheid, tact en doorzettingsvermogen toe bij de beantwoording van deze vraag.

In dit nummer van SAMEN starten we met de nieuwe rubriek Vraag & aanbod, een idee van een van onze lezers. Het werkt net zo als het prikbord bij de supermarkt. Niet voor advertenties, maar voor 'dingen die je samen zou kunnen doen, bijvoorbeeld een eetclub oprichten, of een leesclub'. De redactie hoopt dat door deze rubriek de samenhang in onze buurt wordt bevorderd.

04

Als je door de straten van Samenwerking loopt zou het je op kunnen vallen dat er huisnummers ontbreken. SAMEN dook in de historie om het waarom boven tafel te krijgen. Het heeft te maken met bouwplannen die uiteindelijk anders dan oorspronkelijk gepland zijn gerealiseerd.

In de serie 'bekende Samenwerkers uit het verleden' besteedt SAMEN uitvoerig aandacht aan Hanny Michaelis, schrijfster en dichteres en ooit getrouwd geweest met Gerard Kornelis van het Reve. Zij woonde in haar jeugd een paar jaren bij Samenwerking, op de kop van de Joh. M. Coenenstraat, aan het driehoekige plantsoentje waar in 2018 ter gelegenheid van het 110-jarig bestaan van Samenwerking de rode sculptuur 'Red Circles & Waves' van de kunstenaar Hans van de Bovenkamp zou worden geplaatst. Het kunstwerk is er vanwege bezwaren van aanwonenden uiteindelijk toch niet gekomen.

Onze estafettecolumnist is een echte 'beelddenker'. In zijn analyse van een oude foto van de Joh. M. Coenenstraat treedt hij in de voetsporen van Hans Aarsman (columnist van de Volkskrant, die wekelijks persfoto's onder de loep neemt als een detective).

05

Het septembernummer van SAMEN wordt ook wel bestempeld als het herfstnummer. Maar bij het ter perse gaan is de herfst nog nauwelijks zichtbaar. Dus wordt er teruggevallen op foto's die in de afgelopen herfstperiode zijn gemaakt. Het motto van de huidige fotoserie is 'Indian summer'. Dat refereert aan de prachtige rode herfstkleuren in New England aan de oostkust van de Verenigde Staten. In deze editie nu eens geen fotoserie van onze huisfotograaf; SAMEN ging de afgelopen herfst zelf aan de slag als de zon scheen en er weer een mooie plaat geschoten kon worden.

In zijn mededelingen uit kantoor neemt directeur Bart Geerink afscheid van onderhoudsmedewerker Piet de Reus, die in oktober met pensioen gaat. Bescheiden Piet wilde niet dat SAMEN hier uitgebreid aandacht aan besteedde, maar ook wij zullen hem ontzettend missen.

De deadline voor bijdragen aan het decembernummer van SAMEN is 1 november.

Hoe je de warmste zomerdag ooit doorkomt onder het toezien van Harke Keegstra. Foto Reinder Tonkens

Voor wie zijn wij er eigenlijk?

Berend Meijer [voorzitter]

Roerige tijden voor Samenwerking! Voor het eerst in haar geschiedenis is een Bijzondere Algemene Leden Vergadering (BALV) op verzoek van een groep leden bijeengeroepen, heeft de Algemene Leden Vergadering het bestuur geen decharge verleend voor het afgelopen kalenderjaar en is het voltallig bestuur afgetreden. Op zich zou een analyse van deze bijzondere gebeurtenissen hier op haar plaats zijn, maar dat laat ik graag aan anderen over die tot meer distantie in staat zijn dan een aftredend bestuurslid.

06

Het heeft pijn gedaan, kan ik u zeggen. De directe aanleiding tot het collectief aftreden van het bestuur was de uitslag van de BALV van mei jongstleden: de meerderheid van de leden die hun stem uitbrachten vindt dat het kindlidmaatschap gehandhaafd moet worden ondanks het oordeel van het College voor de Rechten van de Mens dat deze wijze van toelating tot het lidmaatschap indirect discriminatoir is. Het bestuur had juist een halfjaar daarvoor onder dreiging van een rechtszaak een moratorium ingesteld voor de inschrijving van kinderen van leden. Het bestuur zag zich ingeklemd tussen twee tegenstrijdige opvattingen en had ervoor gekozen deze belangrijke kwestie mee te nemen in het lopende traject van onze governance, de wijze van besturen en toezicht houden. Daarin zou ook gesproken worden over de vraag voor wie Samenwerking er eigenlijk is.

Helaas heeft het overleg en de discussie over een vernieuwing van de governance de afgelopen jaren te weinig vooruitgang geboekt. Ik betreur dat in hoge mate, want hier moeten we naar mijn mening misschien wel de belangrijkste achtergrond zoeken van de

wrevelige discussies tijdens ledenraadsvergaderingen en e-mail-contact en de onderlinge onheuse bejegening. Om die reden heb ik een halfjaar geleden besloten de voorzittershamer van de ledenraad aan de wilgen te hangen, wetende dat ik daarmee de weg voor een onafhankelijke gespreksvoorzitter openzette. Die gespreksvoorzitter is er inmiddels. Bovendien is de ledenraad zich intern gaan beraden hoe de onderlinge verhoudingen en het overleg te verbeteren. Zo te zien met enig succes.

Ik hoop dat het nieuwe bestuur stevig gaat inzetten op vernieuwing van de governance. Daarbij is de vraag voor wie Samenwerking er eigenlijk is mijns inziens de meest cruciale. Ooit is Samenwerking opgericht voor de middengroepen van de Amsterdamse maatschappij, waaronder toen vooral ambtenaren werden verstaan. Maar wordt Samenwerking op dit moment bewoond door middengroepen als ambtenaren, politieagenten, onderwijzend en verplegend personeel? Samenwerking controleert elke keer dat een woning wordt verhuurd of de nieuwe bewoner in staat is de huur te betalen. Terecht. Maar moeten we - om van "middengroepen" te kunnen spreken - ook niet naar de bovenkant van de inkomens (en bezit) kijken? En hoe denken we over "scheef wonen", over bewoners die in de loop van de jaren heel veel meer zijn gaan verdienen of een groot vermogen hebben verworven? En niet te vergeten: zijn we ons bewust van het feit dat er ook bewoners zijn die grote moeite hebben met het betalen van de maandelijkse huur? Bijvoorbeeld omdat ze gescheiden zijn, omdat de echtgenoot overleden is of omdat een zzp'er na pensionering beduidend minder is gaan verdienen. Wies Westerman schreef terecht in een artikel op onze website dat Samenwerking "verborgen rijkdom en verborgen armoede" kent. Een oplossing voor veel van dit soort problemen zou de invoering van inkomensafhankelijke huren zijn.

07

Maar laten we eerst de vraag beantwoorden voor wie Samenwerking er eigenlijk is. De antwoorden op de andere vragen volgen dan min of meer vanzelf. Ik hoop dat het nieuwe bestuur in elk geval een eerste begin maakt met het beantwoorden van bovenstaande vragen. Daar is veel wijsheid, tact en doorzettingsvermogen voor nodig, die ik het nieuwe bestuur van harte toewens!

Het mysterie van de ontbrekende huisnummers

Jacques Bettelheim

Op drie plekken binnen Samenwerking is de huisnummering grillig. Hoe zit dat precies? De redactie van SAMEN dook in de archieven, vond fraaie bouwtekeningen én ontdekte enkele leuke weetjes.

GEEN VAN BAERLEPLEIN

08

Een middagje Stadsarchief Amsterdam is altijd boeiend en levert vaak aardige ontdekkingen op. Daar is bijvoorbeeld een fraaie tekening uit 1901, vervaardigd door de Teekenkamer van Bouw- en Woningtoezicht, van de omgeving van de Van Baerlestraat. Althans, zo heet de straat nu. Begin twintigste eeuw heette het gedeelte tot het Concertgebouw namelijk Roelof Hartstraat. De straat maakte indertijd feitelijk een bocht: van het gedeelte dat wij nu onder die naam kennen via het toen nog denkbeeldige Roelof Hartplein tot het Museumplein.

Pas in 1917 kreeg het gedeelte tussen de twee pleinen de naam Van Baerlestraat. In datzelfde jaar kwam de naam Roelof Hartplein tot stand. Het had overigens maar een haar gescheeld of er was een andere naam voor dat plein gekozen. In de raadsvergadering van 30 mei 1917 juichte gemeenteraadslid Van Os de doortrekking van de Van Baerlestraat toe, maar hij wilde nog een stapje verder gaan met het vereren van de predikant, redenaar, schrijver en hoogleraar Caspar van Baerle, beter bekend onder zijn Latijnse naam Barlaeus. Het nieuwe, nog naamloze plein moest wat Van Os betrof geen Roelof Hartplein, maar Van Baerleplein gaan heten. Over zijn amendement staakten echter de stemmen. Wethouder Den Hertog kreeg derhalve zijn zin: het werd Roelof Hartplein. 'Vroolijkheid', zo vermeldden de notulen van de raadsvergadering.

INGEKORTE MOREELSESTRAAT

Er is nog wel meer wat opvalt aan de tekening uit 1901. In de eerste plaats: dat de omgeving van de huidige Van Baerlestraat op dat moment nog vrijwel onbewoond is. Het Duivelseiland – de Balthasar Floriszstraat, de Cornelis Anthoniszstraat en de Pieter Baststraat – is bebouwd. Ook de vierjarige handelsschool – het tegenwoordige College Hotel – bestaat dan al een paar jaar. Maar voor de rest laat de tekening vooral ambities zien. De Ruysdaelstraat, de Frans van Mierisstraat, de Nicolaas Maesstraat en de Moreelsestraat – ze bestaan in naam, maar op een paar huizen na zijn ze nog onbewoond.

09

Omgeving Van Baerlestraat anno 1901. (Bron: Stadsarchief Amsterdam)

Met de Moreelsestraat is trouwens iets bijzonders aan de hand op de tekening. Anders dan met de Frans van Mierisstraat en de Nicolaas Maesstraat, die loodrecht op de (dan nog) Roelof Hartstraat staan, heeft Bouw- en Woningtoezicht frivole plannen met de Moreelsestraat, door deze – net als de evenwijdig hieraan lopende Gabriël Metsustraat – haaks op de Roelof Hartstraat te tekenen. Die haakse projectie is nu nog steeds te zien als je vanaf het Roelof Hartplein naar het Museumplein wandelt.

Maar anders dan men begin vorige eeuw bedacht, is de Moreelsestraat een klein en onbeduidend straatje geworden, dat qua huisnummering aan de even kant ophoudt bij nummer 10 (de woning

van schrijver dezes) en aan de oneven kant op nummer 37. Vanaf dat punt lost de Moreelsestraat als het ware op in de Nicolaas Maesstraat. Bouw- en Woningtoezicht had blijkens de tekening in 1901 nog grootse plannen met de straat: deze moest zo'n beetje tot de Hobbemakade doorlopen. Maar in een later stadium besliste de gemeente anders: de Nicolaas Maesstraat mocht zijn rooilijn én zijn naam tot deze kade behouden.

WAAR ZIJN ZE GEBLEVEN?

Met het noemen van het woord huisnummers zijn we bij de aanleiding voor dit artikel beland. Wie weleens door onze buurt wandelt, kan het opvallen dat er iets aan de hand is met de huisnummering. Neem om te beginnen de Reijnier Vinkeleskade. Die begint op de hoek van de Hobbemakade, tegenover het benzine-station, op nummer 1. In het blok tot de Cornelis van der Lindenstraat nummert het op tot en met 5; om en om oneven en even. Maar steek je die straat over naar de laagbouw van de kade, dan is het eerstvolgende huisnummer 7. Waar is nummer 6 gebleven?

10

Nog een voorbeeld: de Daniël de Langestraat. Loop de straat in vanaf de Gerard Terborgstraat en je vindt aan je rechterhand (als onderdeel van het Rode Blok) nummer 2 en nummer 4. Steek de Harmoniehof over; links de twee stadsvilla's en rechts het plantsoentje. De even nummering van de Daniël de Langestraat gaat verder in het complex dat tot de Reijnier Vinkeleskade loopt. Maar de even nummers in dat complex zijn 12 en 14; niet 6, 8 of 10. Wat is er met die nummers gebeurd?

Het bontste voorbeeld is de Joh. M. Coenenstraat. Ook qua naamgeving een interessant verhaal. De straat heeft op 18 juli 1919 – precies een eeuw geleden – zijn naam gekregen. Althans: op dat moment koos de gemeente voor de naam J.M. Coenenstraat. Maar kennelijk wezen de nabestaanden van de twintig jaar daarvoor overleden toonkunstenaar (zie voor diens levensbeschrijving de estafettecolumn elders in dit nummer) de gemeente er op enig moment op dat de goede man zijn naam als Joh. M. placht te schrijven. De gemeenteraad was niet te beroerd om de straat – er stonden nog geen huizen – op 22 maart 1922 officieel te herdopen in de huidige naam.

Maar los van deze prille naamswijziging is de nummering van de straat uiterst curieus. De Joh. M. Coenenstraat 1 is voor alle buurtbewoners een bekende plek: daar huist al sinds eind jaren twintig de rijwielzaak annex fietsenstalling. Maar waar is nummer 3? Nummer 5? Nummer 7? Nummer 9? Nummer 11? De oneven nummering wordt pas hervat met nummer 13: de woningen in het Rode Blok recht tegenover de voormalige Beatrixschool.

11

Harmoniehof, eind jaren twintig. Als Van Epens oorspronkelijke plan was uitgevoerd, zou de 'trechter' tussen het Rode Blok en het complex links nooit zijn gerealiseerd. (Archief D. Oorthuys)

STADSARCHIEF BIEDT GEEN UITKOMST

De medewerkers van het Stadsarchief proberen me op weg te helpen. Ze laten bouwtekeningen zien uit 1918. Ook op die tekeningen, waarop de geplande woningen van Samenwerking staan inclusief de bijbehorende huisnummers, ontbreken reeds de bovengenoemde nummers. Wellicht bieden de ingebonden raadsstukken uit die jaren soelaas. Ik blader door vuistdikke boeken met raadsverslagen en raadsbesluiten, maar wat ik zoek, vind ik niet. Veel besluiten over ophooging van terreinen, ruiling, bebouwing, voortdurende erfpacht (jaja, ook toen al), tijdelijke ingebruikgeving en wijziging rooilijn. Maar niets over de ontbrekende huisnummers. Ze moeten toch ooit officieel zijn komen te vervallen?

Ik speculeer met de archiefmedewerkers over de verklaringen. Een van hen, Alex van Reenen, woont zelf bij Samenwerking. Hij sluit niet uit dat waar nu het plantsoentje te vinden is aan de hoek van de Daniël de Langestraat en de Harmoniehof ooit plannen waren voor woningen; misschien wel enkele stadsvilla's. Mogelijkerwijs hadden dat de nummers 6, 8 en 10 van de Daniël de Langestraat moeten zijn. Maar Reijnier Vinkeleskade 6 blijft een raadsel, en dat raadsel is voor de oneven nummers 3 tot en met 11 aan de Joh. M. Coenenstraat alleen nog maar groter. Slordigheid bij een ambtenaar? Plannen die niet zijn geëffectueerd? Maar hoe dan?

Oudste tekening van J.C. van Epen voor Harmoniehof en omstreken.
(Digitaal archief Samenwerking)

VERKAVELINGSPLAN UIT 1917

Het mysterie van de ontbrekende huisnummers lijkt onoplosbaar. Maar dan stuit ik op een afbeelding in de (zeer leeswaardige) scriptie uit 1987 van Jan Willem Kluit over de geschiedenis van Samenwerking. Het betreft een schets van architect Jop van Epen, die een aanzienlijk deel van de woningen van onze coöperatie heeft ontworpen. Van Epen ging in de zomer van 1917 aan de slag met een verkavelingsplan van de Harmoniehof en omstreken. Dat deed hij op basis van het uitbreidingsplan Zuid, dat stadsbouwmeester Berlage een jaar daarvoor had gemaakt.

Van Epens verkavelingsplan bevat andere huisnummers dan de nummers zoals die uiteindelijk zijn vastgesteld. De afbeelding in Kluits scriptie is niet zo groot, waardoor de nummers wat priegelig zijn uitgevallen en niet goed leesbaar zijn. Maar zoveel is duidelijk: Van Epen was oorspronkelijk inderdaad uitgegaan van een aantal woningen aan de Daniël de Langestraat op de plek waar uiteindelijk het plantsoentje is gekomen. De nummering aan het begin van de Reijnier Vinkeleskade zag er ook anders uit in Van Epens schets: wat uiteindelijk nummer 7 is geworden, was oorspronkelijk nummer 1. En ook in de Joh. M. Coenenstraat waren de nu ontbrekende huisnummers ingetekend.

EÉN IN PLAATS VAN TWEE BLOKKEN

Maar het wordt nog mooier. Spitwerk in het dossier van Het Nieuwe Huis met behulp van de onvolprezen Dorothee Oorthuys levert een oudere, en nog interessantere tekening op. In dit ontwerp van Jop van Epen had de Harmoniehof moeten ophouden bij de Daniël de Langestraat. In plaats van de twee blokken die uiteindelijk aan de westzijde van de hof zijn gecreëerd, had Van Epen aanvankelijk één groot blok (van de Gerard Terborgstraat tot de Reijnier Vinkeleskade) bedacht. In zijn ontwerp waren (vrijstaande?) huizen voorzien aan de Daniël de Langestraat die nooit zijn gerealiseerd. Dat moet dus inderdaad de verklaring zijn van de aldaar ontbrekende huisnummers. Verder valt in het ontwerp op dat daar waar nu het plantsoen van de Harmoniehof te vinden is, oorspronkelijk nog vier stadsvilla's ingetekend waren, die er uiteindelijk nooit gekomen zijn.

Kortom: als de oorspronkelijke plannen van Van Epen waren gerealiseerd, had de omgeving van de Harmoniehof er nu heel anders uitgezien ...

Met dank aan de medewerkers van het Stadsarchief Amsterdam en aan Dorothee Oorthuys

Joh. M. Coenenstraat

Kees Boas

Wie was nu die Joh. M. Coenen, wiens naam, met die bekende afkortingen, wordt gebruikt voor de korte, steeds drukker wordende straat die dwars door onze buurt loopt? Ik woon er en ging op zoek.

Johannes Meinardus Coenen werd geboren in 1824 in Den Haag en kreeg zijn voornamen mee van zijn 18e-eeuwse Duitse voorouders. Muziek was voor Johannes belangrijk, en na het Koninklijk Conservatorium in Den Haag speelde hij in de Hofkapel van de koningen Willem I en II. In 1852 verhuisde hij naar Amsterdam, waar hij als dirigent bij het Grand Théâtre Van Lier in de Amstelstraat werkte. Later werd hij muzikdirecteur van de Stadsschouwburg en van Felix Meritis. Hij dirigeerde een gevarieerd populair repertoire en componeerde een paar grote werken. Johannes was waarschijnlijk een graag geziene gast in de artistieke beau monde van Amsterdam in de 19e eeuw. Hij trouwde in 1853 met de actrice Christina van Ollefen. Na bijna 25 jaar werd op haar verzoek in 1877 een scheiding van tafel en bed gevraagd. Tijdens zijn huwelijk verwekte J.M. zeven kinderen bij zijn geliefde, Johanna Sasbach.

In 1865 formeerde hij een professioneel symfonieorkest voor het gloednieuwe Paleis voor Volksvlucht. Dertig jaar lang was Coenen gezichtsbepalend voor dit Paleisorkest. De Echo schreef in 1894: 'Wie is er, die niet genoten heeft van een fantaisie op de opera ... noem maar welke gij wilt. Wie is er van de oudere Amsterdammers, die niet getrippelvoet heeft op de maat van een der 125 balletten, die Coenen heeft geschreven?'

Met de discipline van de eerste symfonieorkesten in ons land was het treurig gesteld: stilte en aandacht bij musici en publiek was ver te zoeken. Er werd bezuinigd, het orkest opgeheven en Coenen trok zich verbitterd en miskend terug uit het openbare leven. Zijn laatste jaren bracht hij door in kommervolle omstandigheden en was hij

Prent van Joh. Braakensiek ter ere van het 40-jarig jubileum (1849-1889) van Joh. M. Coenen.

Joh. M Coenen in uniform.

afhankelijk van giften. Veel van de door hem gedirigeerde en opgeleide musici vonden aan het eind van de 19e eeuw een plaats in het kersverse Concertgebouworkest. Dirigenten Kes en Mengelberg brachten met harde hand musici én publiek discipline bij.

Met zijn overlijden in 1899 is het verhaal nog niet klaar. Op 6 juni 1906 werd op verzoek van zijn zeven kinderen bij Koninklijk Besluit hun geslachtsnaam 'Sasbach' gewijzigd in 'Coenen'. De vier zonen wonen dan al in Londen, waar ze werken als musici. Hun moeder Johanna Sasbach overleed in 1923, en bleek bij Koninklijk Besluit ook haar naam te hebben veranderd, in 'Coenen-Sasbach'. In het Stadsarchief staat op een archiefkaart: "verzoeken geen gegevens over deze naamwijziging te verstrekken.". Kennelijk was de pijn van een nooit gesloten huwelijk voor Johanna een teer punt geweest. De jongste zoon keerde in 1914 terug, speelde in het Concertgebouworkest, en woonde met een van zijn zussen in woningen van Samenwerking: Bronckhorststraat 37' en Bartholomeus Ruloffsstraat 17hs, vlak bij de straat die de naam van hun vader siert.

In 2015 publiceerde ik op internet de stamboom van Coenen. Er werd contact opgenomen door een Engelse nazaat, die geen idee had van zijn vermaarde overgrootvader Joh. M. Coenen. Bij café Wildschut kon ik 'Bob Coenen', een gepensioneerde belastingambtenaar uit Leeds, iets vertellen over zijn muzikale roots, die in Engeland en ook Amsterdam allang waren vergeten.

Ik geef het stokje door aan Jacques Klöters, radiomaker én neef van de kouwe kant.

Fotoserie Indian summer

DE JOH. M. COENENSTRAAT IN 1923

Kees Boas

18 Bron foto: Philip Craven, een Engelse nazaat van Joh. M. Coenen

Dit is de straat waar mijn vrouw en ik sinds 2009 wonen, exact op de hoek waar rechts de foto ophoudt. Maar dit is de straat in aanbouw en dus moet het hier 1923 zijn. Alhoewel ons blok al bewoond is – er hangen gordijntjes voor de ramen – is de straat een grote bouwplaats met een enorme bouwkeet op de plek waar we nu op lijn 5 of 24 kunnen stappen. Die ramen zijn in de loop van de tijd van een andere indeling voorzien. De foto zal op een zomerse namiddag zijn gemaakt. Dit is onder andere te zien aan de lange schaduwen en de top van een boom die in de verte boven het woonblok bij het Roelof Hartplein uitsteekt. Er lopen en staan mensen in hun mooie kloffie, allemaal heel ontspannen, en het is waarschijnlijk een trage vooroorlogse zondag. Dat vermoed ik althans, want er zijn geen bouwvakkers aan het werk. De handkar 3819 – misschien van de gemeente? – met daarop een apparaat gemonteerd om buizen of stalen stangen te buigen, is blijven staan. Links is het mooie gele blok van architect Staal dat mijn huidige uitzicht bepaalt nog in aanbouw. Het Rode Blok en Het Nieuwe Huis zijn er nog niet, en de middelbare school van wat eerder die van Nieuwer-Amstel was, is nog net zichtbaar.

Vraag & aanbod

SAMEN ontving onderstaand verzoek.

Beste redactie,

Zouden jullie het idee willen overwegen om ruimte te creëren in het blad Samen voor lezers? NIET voor het (verkapt) reclame maken, niet voor advertenties. Maar vaak bekruipt mij de gedachte dat het leuk zou zijn om op een eenvoudige manier iets te delen met de buurtbewoners. Dingen die je samen zou kunnen doen, bijvoorbeeld een eetclub oprichten, of een leesclub. En om een concreet voorbeeld te noemen: ik zit in het Diepenbrock- orkest en we kunnen weer 1e en 2e (goede) amateurviolisten gebruiken. Ik kan me heel goed voorstellen dat binnen het ledenbestand van Samenwerking musici zitten. Op die manier zou het wellicht ook mogelijk zijn om een kwartet te vormen. Het is erg bewerkelijk om briefjes in de bus te stoppen en veel bewoners willen die ook helemaal niet ontvangen. Kortom: een pagina waar de redactie natuurlijk richtlijnen voor kan opstellen, maar met de bedoeling om meer te halen uit het feit dat we buurtgenoten zijn, maar elkaar soms niet weten te bereiken.... Met vriendelijke groet, Marjet Gunning

19

De redactie vindt het een prachtig idee. Dit wordt de start van de nieuwe rubriek Vraag & aanbod. De eerste vraag ligt er dus al: violisten voor het Diepenbrock-orkest. De enige richtlijn die wij hanteren is dat de redactie geen (e-mail)adressen of telefoonnummers publiceert. SAMEN is weliswaar een verenigingsblad, maar kan ook door niet-leden gelezen worden op de website van Samenwerking. Dus als u met Marjet Gunning in contact wilt treden, dan kan dat via het e-mailadres van de redactie van SAMEN. Maar u kunt ook een brief sturen naar het verenigingsbureau van Samenwerking aan de Roelof Hartstraat, ter attentie van de redactie van SAMEN, of die daar zelf in de bus doen. Wij zorgen ervoor dat het contact gelegd wordt. En wat de redactie betreft hoeft vraag en aanbod zich niet te beperken tot (buurt)bewoners, maar staat dit open voor alle leden.

Hanny Michaelis: niet te mogen bestaan

Leo Pauw

Foto's: de foto van de Joh. M. Coenenstraat 35 is gemaakt door Leo Pauw; de overige zwart-witfoto's zijn met toestemming van Uitgeverij Van Oorschot overgenomen uit Tirade.

20

Joh. M. Coenenstraat 35

In de huizen van Samenwerking wonen sinds jaar en dag meer of minder bekende Nederlanders. In deze rubriek staan we zo nu en dan stil bij enkele van die 'bekende Samenwerkers uit het verleden'. Om op die manier tegelijkertijd de geschiedenis van dit stukje Amsterdam te belichten. In dit nummer stellen we scherp op dichteres Hanny Michaelis (1922-2007).

Het heeft maar kort geduurd, haar Samenwerkingstijd. Toen ze een jaar of drie was, woonde Hanny Michaelis met haar ouders een paar jaar in de Joh. M. Coenenstraat op nummer 35, driehoek, vlak bij de hoek met de Reijnier Vinkeleskade. Het was rond 1925; ze zouden wel eens de eerste bewoners kunnen zijn geweest, want de woningen van dit blok zijn in 1922-1923 opgeleverd. Ze vormden op dat moment de zuidgrens van de wijk.

In *Verst Verleden*¹, waarin Hanny in gesprek met Nop Maas haar jeugderinneringen vastlegde, vertelt ze: "We hadden een prachtig uitzicht. (...) Aan het eerste huis dat recht tegenover ons werd gebouwd heb ik bijna een halve eeuw later een gedicht gewijd." Ze doelde hier op de villa die op de hoek van de Apollolaan en Beethovenstraat, aan de andere kant van de brug, werd gebouwd. De driejarige Hanny zou tegen haar moeder gezegd hebben: "Dat halen ze 's zomers weer weg". Dat bleken haast profetische woorden: de villa zou een kleine twintig jaar later, in de nacht van 23 op 24 oktober 1944, door de Duitsers in brand worden gestoken en vernietigd. Als represaille voor de aanslag die daar op de SD'er Oehlschlägel had plaatsgevonden. De volgende ochtend werden 29 willekeurig gekozen gevangenen uit het huis van bewaring aan de Weteringschans op de brede middenberm van de Apollolaan geëxecuteerd, met de rokende puinhopen van de in brand gestoken villa's als decor. In 1952 werd er op die plek een monument geplaatst, waar ik later als kind (ik ben van 1953) met mijn ouders elk jaar op 4 mei om 20.00 uur de twee minuten stilte beleefde.

21

EEN WARME JEUGD IN AMSTERDAM-ZUID

Hanny bracht haar hele jeugd door in Amsterdam-Zuid. Geboren in de Van Eeghenstraat als enig kind in een liberaal joods gezin. Haar vader, Alfred Michaelis, was afkomstig uit het Duitse Königsberg (nu Kaliningrad, Rusland) en was een getalenteerde conservatoriumstudent in Berlijn, toen hij op zijn 17^e als gevolg van het overlijden van zijn vader en het daaruit voortvloeiende geldgebrek naar Amsterdam kwam, waar hij als vertegenwoordiger in de hoedenfabriek van zijn oom aan de slag kon. In het pension waar hij woonde leerde hij de eveneens Joodse Gonda Sara Swaab kennen, de Amsterdamse die Hanny's moeder zou worden. Vader Michaelis was een begaafde pianist, maar niet in de wieg gelegd voor een loopbaan als vertegenwoordiger. Hanny's moeder was de jongste van acht kinderen in een arm gezin, en bovendien een meisje; alleen de broers mochten

Hanny met haar ouders in 1924, ongeveer anderhalf jaar oud.

22 een opleiding volgen. Ze werd na de lagere school als hulpe in een bijouuteriewinkel ingezet, waar ze de vitrines mocht afstoffen. Een klant vond haar zo'n pienter meisje dat ze op zijn kosten naar de hbs mocht; heel bijzonder voor haar tijd. Toen ze haar man had ontmoet, werd ze al snel kostwinster; ze had een baan als boekhoudster en handelscorrespondente. Vader Michaelis zat thuis piano te spelen en te lezen. Hij was totaal ongeschikt om te werken. Het was een erudiete man. Hij leerde Hanny pianospelen en bracht haar ook liefde voor de literatuur bij. Op haar zevende schreef ze al gedichtjes.

Na de korte periode in de Joh. M. Coenenstraat woonde het gezin een paar jaar in de Holendrechtstraat. Op haar zevende verhuisde de familie naar de Volkerakstraat, waar het weeshuis aan de Wielingenstraat nog moest worden gebouwd, en ze dus weer uitzicht had over de landerijen ten zuiden van Amsterdam. Ze kon nu naar haar lagere school lopen, de Montessorischool in de Corellistraat (die overigens nog steeds bestaat: 1e Montessorischool De Wielewaal). In de crisis van de jaren dertig raakte ook haar moeder werkloos en moesten ze zien rond te komen van de steun. Toen Hanny elf jaar was, verhuisde het gezin opnieuw, nu naar de Rivierenlaan (in 1964 hernoemd tot President Kennedylaan), en weer woonde Hanny op de zuidelijke grens van de stad. Hanny had naar eigen zeggen een gelukkige jeugd, met warme ouders die alles deden om haar een zo gelukkig mogelijk leven te bezorgen. In *Verst verleden* zegt ze: "Mijn leven lang heeft de herinnering aan mijn kindertijd me getroost: dat had ik in elk geval gehad."

DE OORLOG

De oorlog zou alles veranderen. Toen Hanny in de vijfde klas van het Vossius Gymnasium zat, brak de oorlog uit. De jaren daarvoor was de onzekerheid al in haar leven geslopen. In haar jeugdherinneringen vertelt ze: "Nog voor de bezetting, als ik thuis door de kamer liep waar mijn vader en moeder vreedzaam zaten te lezen, overviel me vaak de gewaarwording dat we in een glazen kubus woonden, die een eindje boven de grond zweefde. Alles was zo veilig en vertrouwd maar steeds drong zich de vraag op hoe lang het nog zou duren. (...) Je zat in een fuik die zo ruim was dat je hem niet voelde."

23 Een jaar na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog deed ze eind-examen. Dankzij de bewaarde dagboeken² is te lezen hoe haar beloftevolle toekomst verschrompelde onder invloed van de gebeurtenissen in de oorlog. Na haar eindexamen lag het in de rede dat ze Nederlands ging studeren, maar dat was al niet meer mogelijk voor Joodse leerlingen. Ze kon weinig anders dan een baantje als dienstmeisje accepteren om wat geld in te brengen in het gezin. Ze kwam terecht bij de familie Van Schaik-Willing, waar ze na het eten weliswaar een kopje thee mocht drinken in de huiskamer, maar ook gewoon de aardappels moest schillen, en dat in het huis van haar vroegere schoolgenoten.

Al snel moest ze onderduiken. Vanaf augustus 1942 zat Hanny ondergedoken bij verschillende orthodox-protestantse gezinnen, onder een valse naam en steeds in de ondergeschikte positie van dienstmeisje. Hanny heeft het grootste deel van de oorlog ondergedoken gezeten bij de familie Van Melle in Hoofddorp en de familie Merkelijn in Leiden. Ze deed huishoudelijk werk, stopte sokken, raapte eieren, gaf de varkens te eten en waste poepluiers.

In maart 1943 werden haar ouders gedeporteerd. Ze kreeg het verschrikkelijke bericht op haar onderduikadres in Hoofddorp, samen met de twee laatste brieven van haar ouders, die over de omheining in Westerbork waren gegooid. In haar dagboek noteerde ze: "Als ik me probeer voor te stellen, hoe ze 's avonds om half tien onverhoeds uit hun veilige, gezellige kamer zijn weggehaald en bij nacht en ontij, onvoldoende gekleed en gebrekkig gevoed, naar het kamp zijn gebracht, krimpt mijn hart ineens van pijn en machteloze woede." Over hun lot bleef Hanny jarenlang in het ongewisse, maar ze ging uit van het ergste. Haar ouders bleken gelijk na aankomst in Sobibor op 26 maart 1943 te zijn vergast.

Zo gingen haar jonge jaren voorbij in angst en grote ongerustheid. Troost vond ze in het schrijven; in haar dagboek en de gedichten die ze schreef. In het begin van de oorlog liet ze haar gedichten via haar ouders lezen door Dick Binnendijk, haar leraar Nederlands op het Vossius en zelf dichter en poëziecriticus. Hij zag het talent in haar, evenals Roland Holst, die enkele gedichten wilde opnemen in een te verschijnen bundel.

EEN PIJNLIJKE TERUGKOMST

Na de bevrijding keerde Michaelis terug naar Amsterdam. In het ouderlijk huis kon ze niet terecht; daar woonden inmiddels andere mensen, waarvan werd beweerd dat het de man was die haar ouders had verraden. Ze werd wel kort binnengelaten, waar ze op dat moment de meubels zag waar haar moeder zo op gesteld was. Voor even kon ze terecht bij de bovenburen, en na een week vond ze een zolderkamer in de Biesboschstraat. In haar jeugdherinneringen vertelt ze: “De ontvangst van de joden na de oorlog was weinig hartelijk. Het scheelde weinig of ze zeiden in je gezicht: ‘Goh, ben jij ook weer terug?’” De gereformeerden daarentegen is ze - na haar onderduikervaringen - altijd dankbaar gebleven. Hoewel ze ongelovig was, is ze de rest van haar leven blijven stemmen op de kleine christelijke partijen. Ze werd zelfs donateur van de EO. De onderduiktijd is, zo zei ze zelf, niet de zwaarste periode van haar leven geweest. Het zwaarste waren de twee jaren na de oorlog, toen

24

*Langzaam maar zeker
strekt de dag zijn zebrahals
naar de roodkoperen zon.
Wind woelt door het natte
groene haar van stadsplantsoenen,
ontrolt een hardblauwe vlag
boven de daken. Wie dit ziet
heeft de nacht overleefd
of hij wil of niet.*

ze terug was in Amsterdam, waar ze nauwelijks iemand kende en toen ze zeker wist dat haar ouders vermoord waren in Sobibor. Ze zat op haar kamertje en dacht: ‘Nu kan ik wél naar buiten’, maar ze wist niet waar ze naartoe moest. Ze vond een baantje bij Volksherstel. Inmiddels waren een paar gedichten bij Roland Holst terechtgekomen, die ze publiceerde in het tijdschrift *Criterion*.

HUWELIJK MET GERARD REVE

Hanny en Gerard Reve, Montpellier, 1952.

In 1947 stuurde Hanny enkele gedichten in voor de Reina Prinsen Geerlingsprijs voor debutanten. Ze kreeg een eervolle vermelding. De prijs ging naar Gerard Reve (toen nog schrijvend onder het pseudoniem Simon van het Reve) voor *De avonden*. Na de prijsuitreiking gaf Gerard een feestje bij zijn ouders en nodigde ook Hanny uit. Schrijfster (en vriendin) Frida Vogels beschreef in haar *In Memoriam*³ hoe Gerard Hanny naar huis bracht, naar haar zolderkamertje in de Biesboschstraat: “(...) ‘Sta me toe dat ik je een arm geef,’ zei hij toen ze op straat stonden. ‘Excuseer me,’ zei hij een ogenblik later, verwijderde

25

zich discreet en ging achter een boom staan plassen. Die verrichting, legde hij haar toen hij haar arm weer genomen had uit, kon in zijn persoonlijke geval beslist geen uitstel velen, op straffe van de akeiligste medische gevolgen. Voor de deur van de weduwe De Jong gekomen wenste hij Hanny goedenacht en gaf haar een sinaasappel.

Met die sinaasappel beklom ze de trap. Het was het zonderlinge begin van een al even zonderling, maar nu eindelijk werkelijk bevrijd en bevrijdend leven.”

In december 1948 trouwden Hanny en Gerard. Het huwelijk, dat kinderloos bleef, werd in oktober 1959 ontbonden, al bleven de twee de rest van hun leven goede vrienden. Ook had Hanny Michaelis dankzij haar huwelijk weer een familie. Zij was met open armen ontvangen door de ouders van Gerard; vooral met zijn moeder had zij een warme band. En zo kwam zij later ook met enige regelmaat terug in het buurtje van Samenwerking: Gerards ‘geleerde broer’ Karel en zijn vrouw Jozien woonden vanaf 1982 aan de Reijnier Vinkeleskade. Ileen Montijn (vrouw van David van het Reve, hun zoon): “Hanny Michaelis is na de scheiding van Gerard eigenlijk gewoon familie gebleven, ‘Tante Han’ voor David en Jozien (Davids zusje; LP). Ik ken haar sinds 1979 van de verjaardagen van mijn schoonouders, waar zij – anders dan Gerard – vaak was. Zij was zeer aanwezig: levendig, spraakzaam en (oneerbiedig gezegd) enigszins lawaaiig. Ze rookte aan de lopende band shagjes van het merk Brandaris, en kon met haar doorrookte stem grappige verhalen vertellen, waar ook onze zoontjes met open mond naar luisterden.”

HAAR POËZIE

Na de oorlog kwam Hanny Michaelis door haar huwelijk met Gerard Reve met de Vijftigers in aanraking: Gerrit Kouwenaar, Remco Campert, Lucebert. Die hadden haar naar eigen zeggen maar in één opzicht beïnvloed: “Ik kon het rijm loslaten. Dat voelde ik als een keurslijf, waarin ik niet kon zeggen wat ik wou. In m’n eerste bundel schreef ik sonnetten, die technisch en metrisch wel klopten, maar er zaten stoplappen in en dat mag niet.” Zo ontwikkelde ze een eigen stijl. Schreef ze in haar eerste bundel *Klein voorspel* (1949) nog vooral rijmende gedichten en over haarzelf in de derde persoon, in haar derde bundel *Tegen de wind* in (1962) had ze het rijm losgelaten en sprak ze consequent over ik. De schrijver J.J. Voskuil stelde een bloemlezing⁴ uit haar werk samen en prees vooral haar karige, directe en heldere woordkeus: *Lachen, praten, overmoedig / denken dat het zo wel gaat. / Merken dat men zich vergist / ook hierin. Heel het treiterend bedrijf / van deze dag en alle volgende / in vier woorden samengebald: iemand is niet gekomen.*

Hanny Michaelis was een bijzondere vrouw, zo kun je opmaken uit haar eigen dagboeken en reacties van anderen op haar overlijden. Ze was dwars en eigenwijs. Ze ging op het Vossius al het conflict aan met docenten met NSB-voorkeuren, en ook tijdens haar onderduik raakte ze regelmatig verzeild in ruzies met haar gastgezinnen. Tegelijkertijd was ze ook erg onzeker: ze lachte haar eigen werk vaak weg. Ze was daarentegen een groot dichteres, al vond ze zelf van niet. Waardering bleek uit de meerdere drukken van haar bundels. In 1967 ontving ze de Jan Campertprijs voor haar bundel *Onvoorzien* (1966). In 1995 kreeg ze voor haar oeuvre zowel de Sjoerd Leikerprijs als de Anna Bijns Prijs. Haar in 1996 verschenen *Verzamelde gedichten* beleefde in tien jaar tijd vijf drukken. Na haar 50^e publiceerde Hanny geen nieuwe bundel meer. Frida Vogels: “Je kunt veronderstellen dat Hanny Michaelis na haar vijftigste geen gedichten meer schreef omdat haar voornaamste inspiratiebron, de liefde, toen was opgedroogd. Maar ook dat ze, toen de liefde geen toevlucht meer bood, oog in oog stond met de ervaring die in de oorlogsjaren haar verdere leven, en haar poëzie, gebrandmerkt had: niet te mogen bestaan.”

AFDELING KUNSTZAKEN

Hanny Michaelis was, meer dan dichteres, een literator in ruime zin. Ze schreef ook essays en recensies en vertaalde jeugdboeken uit het Frans, Duits en Engels. Ze deed veel redactiewerk, onder andere als bureausecretaris bij het Nieuw Israëlietisch Weekblad. Later nam ze een baan voor halve dagen als beleidsmedewerker bij de afdeling Kunstzaken van de gemeente Amsterdam – de latere Kunstraad –, waar ze tot 1984 werkte. Verder was ze bestuurslid van de Vereniging voor Letterkundigen en vicevoorzitter van de Federatie voor Kunstenaars. Bovendien zat ze in talloze jury’s van literaire prijzen. Ze hield daar veel contacten aan over en raakte bevriend met schrijvers als Henk Romein Meijer, Nop Maas en Frida Vogels.

Bij de afdeling Kunstzaken van de Gemeente Amsterdam groeide ze uit tot een zeer gewaardeerde kracht. Pitt Treumann benoemde in een anekdote⁵ haar bijzondere positie op het stadhuis: “De rel rond toneelgroep De Appel. Die had iets performanceachtigs gemaakt, met naakte mensen die in het openbaar de liefdesdaad tot cultureel hoogtepunt trachtten te maken. Een publicitaire en politieke rel volgde, Kamervragen, justitie, openbare orde ... De burgemeester

werd op zijn rol als handhaver van de openbare orde aangesproken. B&W besloten dat Hanny, als deskundig beleidsmedewerker Kunstzaken, poolshoogte zou nemen en persoonlijk verslag zou uitbrengen. Dat was op zichzelf al een unicum, dat een ambtenaar daartoe geroepen werd. Ze vond, en deelde dat ook mee, dat het maar gore viespeukerij was; ze gaf duidelijke, veelzeggende details. De heren waren geschokt. Burgemeester Samkalden, een beetje in de hoek gedrongen, vroeg of hij het in het belang van de openbare orde dan maar moest verbieden. Hanny barstte uit: of hij helemaal gék geworden was? Niets verbieden! En zo was het. Zij had een unieke positie op het stadhuis. Een positie die ook nooit meer herhaald is.”

Met burgemeesters Samkalden en Polak (r.) bij haar afscheid, 1983.

Met de tijd namen de demonen van het verleden bezit van haar: het schuldcomplex van de overlevende. Op latere leeftijd kon Michaelis vrijwel nergens anders meer over praten dan over haar jeugd en haar ouders. Maar daarover schrijven kon of wilde zij niet. In 2002, toen Hanny tachtig was, verschenen haar jeugdherinneringen, opgetekend door Nop Maas. Nadat ze in 2005 haar heup en schouder had gebroken, werd ze opgenomen in het Joodse verzorgingshuis Beth Shalom. Daar overleed ze op 11 juni 2007, op 84-jarige leeftijd. Daags na haar dood werd ze volgens de joodse ritens begraven op de joodse begraafplaats van Muiderberg. Het gedicht dat Hanny Michaelis schreef over de villa op de Apollolaan eindigt zoals veel van haar gedichten met een mokerslag. Het veelbelovende ‘uitzicht’ van haar jeugd was vernietigd.

*Drie jaar was ik ongeveer
toen ik op een najaarsavond
door het raam stond te kijken
met mijn neus voor het eerst
boven de vensterbank uit
zodat ik toen pas ontdekte
dat er een huis werd gebouwd
tegenover het onze. Met grote
beslistheid verkondigde ik:
dat halen ze ‘s zomers weer weg.
Mijn moeder die het ook niet helpen kon
moest er om lachen. Tegen het einde van
de tweede wereldoorlog toen mijn ouders
al waren vergast, staken de Duitsers
het huis in brand. Na de bevrijding
werd het weer opgebouwd. Het staat er
nog en ook ik droom nog herhaaldelijk
van betonnen en bakstenen gebouwen
die een veelbelovend uitzicht
drastisch teniet doen.*

(Voor wie haar bovenstaand gedicht zelf wil horen voorlezen, kijk [hier](#) naar het interview van Hanneke Groenteman met Hanny Michaelis in De Plantage (1995), naar aanleiding van de ontvangst van de Anna Bijns Prijs voor haar oeuvre: <https://www.youtube.com/watch?v=YTORjgWORTU>)

Noten:

1. Michaelis, H. (2002). *Verst verleden. Jeugdherinneringen verteld aan Nop Maas*. Uitgeverij G.A. van Oorschot.
2. In 2016 en 2017 verschenen bij G.A. van Oorschot de na haar overlijden gevonden dagboeken: *Lenteloos voorjaar* en *De wereld waar ik buiten sta*. Onlangs verscheen een selectie hieruit: *Oorlogsdagboek 1940-1945*.
3. Vogel, F. (2007). *Tirade*. Jaargang 51, nr. 419 (juli 2007). In *Memoriam Hanny Michaelis*.
4. Michaelis, H. (2005). *Een keuze uit haar gedichten door J.J. Voskuil*. Uitgeverij G.A. van Oorschot.
5. Treumann, P. (2007). *Tirade*. Jaargang 51, nr. 419 (juli 2007). In *Memoriam Hanny Michaelis*.

Bart Geerink

Uit het kantoor

Na bijna 25 jaar gaat Piet de Reus met pensioen. Voor de huurders van Samenwerking is Piet een vertrouwd gezicht die altijd opgewekt en met grote toewijding technische problemen heeft opgelost.

30

Piet de Reus.

Foto's: archief Samenwerking

Bram van Mansom jr.

Piet is, naast dat hij allerlei reparaties kan uitvoeren, een geweldige timmerman. Zo heeft hij prachtige postkastjes voor Het Nieuwe Huis gemaakt en een aantal meubels voor kantoor. Piet heeft in de loop van de jaren af en toe met lichamelijk ongemak te maken gehad; desondanks stond altijd het werk voorop met wat de collega's wel TIV noemen: toewijding, inzet en vakmanschap. Hij kan binnenkort

veel tijd besteden aan zijn caravan op de Veluwe, de komst van een kleinkind en een nieuwe hond. Hij zal ongetwijfeld ook veelgevraagd blijven door zijn technische kwaliteiten. U zult Piet de komende tijd nog geregeld zien. Rond half oktober zal zijn laatste werkdag zijn. Piet wordt opgevolgd door Bram van Mansom jr. Bram is de zoon van Bram sr. en heeft hiervoor bij SEKU gewerkt, een aannemer die veel voor Samenwerking werkt. Hij is daarom goed bekend met het bezit en de bewoners van Samenwerking. De bewoners zullen hem de komende tijd steeds vaker zien.

Dienstverlening vanuit kantoor

Samenwerking heeft elf medewerkers in dienst die iedere dag met grote inzet vragen van huurders en leden beantwoorden, reparaties en onderhoud uitvoeren en woningen verhuren. De dienstverlening die 'het bureau' biedt, is van hoog niveau. Huurders geven ons een 8,5. Om dat hoge niveau te handhaven gaan we een aantal wijzigingen doorvoeren omdat we anders de verwachtingen niet meer kunnen waarmaken. Er zal nog maar één telefoonnummer worden gebruikt met daarachter een keuzemenu. Bellers krijgen de keuze tussen technische vragen en andere vragen en krijgen daarna een medewerker aan de lijn.

31

De telefonische bereikbaarheid wordt dagelijks van 9 tot 15 uur. De technische dienst blijft bereikbaar tussen 8 en 9.30 uur. We gaan tegelijk meer nadruk leggen op het digitaal stellen van vragen. U kunt dan binnen twee werkdagen antwoord verwachten op uw vragen. Voor technische vragen garanderen we dat er binnen drie werkdagen een afspraak wordt gemaakt. Op die manier kan het werk van de technische dienst en onze aannemers beter worden gepland. Spoedreparaties worden uiteraard zo snel mogelijk uitgevoerd. Met deze aanpassingen verwachten wij dat de kwaliteit van onze dienstverlening op het niveau blijft dat u van ons gewend bent.

Amsterdamsche Coöperatieve Woningvereniging "Samenwerking" B.A.
Roelof Hartstraat 42, 1071 VK, Amsterdam, www.samenwerking.org, 020 66 285 84
Redactie: Jacques Bettelheim, Els van Eijden, Leo Pauw, Reinder Tonkens en
Co Welgraven. E-mail: redactiesamen@samenwerking.org
Ontwerp: joseph plateau. Fotografie: SAMEN. Drukwerk: Straatsma PMS